

גאון וקדוש ולא יכול להיות שכפר בדברים שמוזכרים בגמרא. כפי שמוזכר בגמרא מגע עם מלאכים, כך מוזכר מגע עם שדים. "אמר רב יוסף: אמר לי יוסף שידא"⁶². "אמר רבי חנינא: אמר לי יונתן שידא"⁶³. פוגשים בתלמידי-חכמים שיש להם קשר עם שד: יוסף השד⁶⁴, יונתן השד. אי-אפשר להתעלם מזה. אין ברירה. חייבים להתגבר על התפיסה הילדותית הרגילה. גם מלאכים וגם שדים תופסים מקום בגמרא. בין שהדבר מובן, בין שאינו מובן. כך היא העובדה. נכון שהרמב"ם לא הזכיר שדים. יש כמה גדולים שעשו פלפולים ומחקרים הלכתיים על האסמכתאות שברמב"ם. אמנם הרמב"ם השמיט את ההלכות הקשורות לשדים⁶⁵, אבל הוא לא כתב בפירוש בשום מקום נגד מציאות של שדים⁶⁶, חס ושלום⁶⁷. יש כמה הלכות בגמרא שנוגעות לדברים מסתוריים, כגון ענין עין הרע שמזיקה, וכדומה⁶⁸. גם אותם לא הזכיר הרמב"ם. הוא השמיט את כל ההלכות הנוגעות למיסטיקה. אבל לומר שהרמב"ם סבר שאין שדים — אין זה נכון.

הרמב"ם היה שליחא דרחמנא מיוחד שהקיף את כל התורה כולה, מהלכות יסודי התורה עד הלכות מלכות ישראל, דרך הלכות ציצית וטריפות. הוא אפילו היה בקיא בעניני עבודה-זרה, וכותב על עצמו: "וגם קראתי בעניני עבודה-זרה כולה, כמדומה לי שלא נשאר לי בעולם ספר בענין זה בלשון ערבית אשר העתיקו אותו משאר לשונות עד אשר קראתי והבנתי בו עניניו וירדתי עד סוף

פרק מו לגבי הפסוק "יזכרו לשדים לא אלוה".⁶² פסחים קי א. ועיין עירובין מג א. מגן אבות לרשב"ץ עו ב. ⁶³ יבמות קכב א, ועיין רש"י שם. ועיין חסד לאברהם לרבי אברהם אזולאי מעין ז נהר כ. ⁶⁴ "... הוו מארי משנה דאינון כמלאכים משמשין לון שדים יהודאי... ואית בהון חכימין באורייתא דבכתב ודבעל פה אתקרי יוסף שידא..." זוהר ג פנחס רנא א. ⁶⁵ "שמעו קול שאומר איש פלוני מת והלכו ולא מצאו שם אדם, משיאין את אשתו, ואם שמעו קול זה בשדה או בבור או בחורבה, אין משיאין על פי אותו קול דחיישינן שמא שד הוא" שו"ע אה"ע סי' יז סע' י, על-פי יבמות קכב א. "וכן מי שהיה מושלך לבור ואמר כל השומע קולי יכתוב גט לאשתי, ופירש שמו ושם אשתו שם עירו ושם עירה הרי אלו יכתבו לה..." וי"א דהני מילי שראו לו דמות אדם וחזו ליה נמי בבואה דבבואה, הא לאו הכי חיישינן שמא שד הוא" שו"ע אה"ע סי' קמא סע' יט, על-פי יבמות שם. "לשאול מן השד, מה שמותר בחול, מותר בשבת" שו"ע אה"ע סי' שז סע' יח. "ועיין במגן אברהם ושאר אחרונים שהסכימו דדוקא משום רפואה שרי, אבל בלאו הכי אסור, משום ממצוא חפצך" משנה ברורה שם ס"ק סז. ועיין יו"ד סי' קעט סע' טז. ⁶⁶ ועיין מורה נבוכים ג סוף פרק ז. ⁶⁷ עיין ביאור הגר"א יו"ד סי' קעט ס"ק יג, וקריה נאמנה עמ' 160 הע' 8 ("... שאינם דברי הגר"א ומעולם לא יצא מעטו ומפיו הקדוש דברים כאלה, ואיש אחר הציג כל זה בביאור הגר"א בשעת הדפסה..."). ועל אשר הביא בספר הגאון החסיד מוילנא עמ' רכג הערה 10: "... וכל דבריו של ר' צבי הירש קצנבלוגן... אינה קריאה נאמנה ושקר ענה..." "והר"י מאלצאן... מעיר: ודלא כיש אומרים... כי שמעתי מאיש אמונים..." העיר רבינו: "קשה להחליט ואיך יתכן על ר' צבי הירש קצנבלוגן ועל ר' מנשה אילייר שהם פשוט שיקרו. ואיש-אמונים זה, שהזכיר הר"י מאלצאן, לא נודע מי הוא". ⁶⁸ כגון "משום עינא" בבא מציעא ל א. "אסור לו לאדם שיעמוד על שדה חבירו

דעתו⁶⁹. הרב אלחנן וסרמן זק"ל כותב שזה תימה רבה איך הוא למד עניני עבודה-זרה⁷⁰. אבל צריך פחד וחרדת קודש. יש הלכה מפורשת שחכמי הסנהדרין היו מחוייבים ללמוד ספרי עבודה-זרה, ספרי מכשפים וכדומה⁷¹. הרמב"ם הכיר בעצמו, הרגיש בעצמו אחריות של סנהדרין לכל ישראל, לכן למד כל ספרי פילוסופיה, כישוף ופילוסופיה יוונית⁷². הרמב"ם קיבל מין שליחות אלוהית שמימית להקיף את כל התורה עד להלכות משיח.

היה מובן אצלו שבתור מחנך, בתור מחנך כללי של כלל-ישראל, הוא מחוייב להשמיט דברים מסתוריים או דברים על גבול המסתורי. ענינים מעורפלים ומיסטיים הם סכנה לצבור הגדול הכללי. לכן ראה הרמב"ם חובה להשמיטם מצד החינוך הכלל-ישראלי.

לעומת זאת, החסידות פירסמה דברי קבלה ונסתר ברבים. בודאי שדברים אלה שייכים לפנימיות התורה, אבל בפרסומם ברבים יש צורך בזהירות גדולה. לכן הרבה גדולי ישראל הסתייגו והתנגדו לחסידות⁷³.

בדומה לזה, קיימים גם מדעים לא נגלים, המתחילים בהיפנוזה, שהוא ענין פשוט, וממשיכים בדברים פחות פשוטים כגון טלפתיה, ומגיעים עד לדברים נוראיים כספיריטיזם — התקשרות עם נשמות. בעברית נכתבו מעט מאוד מאמרים בענינים אלו, אבל בשפות אחרות קיימת ספרות גדולה. בין גדולי המדע, גדולי חכמה וגדולי רוח, יש גישות שונות ומאוד מגוונות. יש המתיחסים לזה באופן חיובי, ויש המתיחסים לזה באופן שלילי, כאילו הכל שגעון או שקר. פעם הזדמן לי ספר קטן שתורגם לגרמנית, שנכתב על ידי פרופסור גוי⁷⁴. הוא שימש כעין איש מדע של האפיפיור ונחשב כאיש מדע גדול. הוא אוצר הרבה עובדות ומברר את פרטיהן. בסיום דבריו הוא כותב: בדברים מעורפלים כאלה יש מקום לרמאות, ויש אמנים לכך. לכן אין זה נכון לקבל את הכל כאמת.

בשעה שעומדת בקמותיה" שם קז א. 69. אגרת לחכמי מרשיליא, אגרות וחשובות הרמב"ם, הוצאת לוין-אפשטיין, עמ' כא-כב. אגרות הרמב"ם, מהדורת הרב י. שילת, ב, אגרת לחכמי מונטפזליר, עמ' תפ-תפא. 70. "אבל מה שהקשה שם עוד על הרמב"ם שקרא בספרי עבודה זרה, דא ודאי קושיא" קובץ מאמרים עמ' סד סע' ח. 71. "אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה ובעלי חכמה... ובעלי כשפים" סנהדרין יז א. "... יסוד סנהדרין בתור ב"ד הגדול לכל ישראל. העיכוב היסודי... הוא הצורך להיות ראוי להורות בכל התורה כולה... והדבר היותר קשה הוא ההוראה בהלכות כשפים, שנשתכחו יסודי הלמודים כמעט, והרבה כיו"ב..." אגרות הראיה ב, עמ' נט. 72. "אינו קושיא, לפי שהרמב"ם היה במעלת סנהדרין ובית-דין הגדול לישראל שנאמר בהם אתה למד להבין ולהורות. שבת עה. ע"ז מג: הלכות סנהדרין פ"ב ה"א. ועי' תקוני זהר תקון ע" הערת רבינו על גליון ספר קובץ מאמרים שם. 73. עיין מאמרי הראיה א, עמ' 7. שיחת רבינו מס' 27 חסידות ומתנגדות עמ' 12. ולהלן בנספחות לשיחה. 74. עיין להלן בנספחות לשיחה זו.

לעומת זאת, יש המלגלגים על הכל ומכחישים את הכל, בתור שקרים — גם זה אינו נכון. צריכה להיות דעת גדולה המכירה שיש מציאות אחרת, הכוללת דברים שאינם כל-כך פשוטים. במידה מסויימת יתכן שיש דברים שאינם נכונים, אבל אין להכחיש את כל הענינים האלה אלא לבררם. אבל העיקר הוא ההדרכה החינוכית המופיעה בספר. תמציתה היא: אין ספק שהנכון הוא שכל אדם הדורש את טובת האנושות ילחם נגד ההתעניינות והשימוש בדברים מבולבלים ומעורפלים בהמון הרחב, כי יש בזה סכנה לבריאותו ולמוסריותו. אלה דברים של אדם בעל שכל, הם קרובים בערך למה שאמרו כמה גדולים וקדושים בישראל, בעניני קבלה וחסידות, שיש לעכב התפשטותם בהמון.

כך, השמיט הרמב"ם כל מה שנוגע לרוחניות מעורפלת, כהדרכת חז"ל: "אין לך עסק בנסתרות"⁷⁵. בודאי יכולים להיות אנשים הראויים למדרגות מיוחדות של נגלה ונסתר, אבל אסור שזה יהיה פופולרי, מפוזר ומופץ. מבחינה חינוכית יש להזהר שדברים אלו לא יימסרו לרשות הרבים. לכן הרמב"ם, בתור מחנך של כלל-ישראל, השמיט ענינים רוחניים עמוקים מעורפלים. הוא לא הזכיר שדים ועין-הרע, לא מפני שהוא הכחיש את קיומם אלא מפני שנוזהר והסתייג מפירסומם בכל ישראל.

נחזור לעניננו ונסכם: "וישלח יעקב מלאכים" — "מלאכים ממש". כשם שיש מלאכים רוחניים שברוחניים, שמימיים שבשמימיים, אשר "שש כנפים לאחד", לא פחות מזה יש מלאכים במחשבות הלב ובחוקי הפיסיקה, "גברי כח עשי דברו"⁷⁶. יעקב אבינו, "צדיק יסוד עולם"⁷⁷, כשם ששלט על כוחות הטבע הגשמי, כך גם שלט על מלאכים, ועשה אותם בלדרים שלו.

10. בין יעקב לעשו

החלק הראשון והעיקרי של פרשתנו הוא בירור היחסים בין יעקב לעשו. בירור גדול זה הוא בירור לכל הדורות. זאת הבחנת "קרא הדורות מראש"⁷⁸. מאז ועד הנה. בירורי הדברים האישיים-רוחניים והלאומיים בין יעקב לעשו, הולכים ונמשכים מאז ועד "אשר אבא אל אדני שעירה"⁷⁹, עד ימות המשיח, כאשר יעלו "מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו"⁸⁰. כל מעשה הפוליטיקה של יעקב

75. חגיגה יג א. 76. תהילים קג ב. 77. משלי י כה. 78. ישעיה מא ד. 79. בראשית לג יד. 80. עובדיה א כא. "לא מצינו שהלך יעקב אבינו לשעיר, אלא... לעתיד לבוא אמר לו 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו' "ירושלמי עבודה זרה ב א. "חזרנו על כל המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו להר שעיר מימיו, אפשר יעקב אמתי היה ומרמה בו? אלא אימתי הי' "